

SZYMON SOLARSKI

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

NOWE ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI
ZA DŁUGI SPADKOWE W PRAWIE POLSKIM

1. WPROWADZENIE

Od dnia 18 października 2015 r. obowiązują w prawie polskim nowe zasady odpowiedzialności za długi spadkowe. Zmiany wprowadzono ustawą z dnia 20 marca 2015 r. nowelizującą¹ Kodeks cywilny² oraz inne ustawy³, opublikowaną w dniu 17 kwietnia 2015 r. w Dzienniku Ustaw⁴ pod tytułem Ustawa o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw. Nowelizacja weszła w życie po sześciu miesiącach od dnia jej ogłoszenia, czyli 18 października 2015 r.

Tytułem wstępu należy wskazać, iż jedna z fundamentalnych zasad regulujących na gruncie Kodeksu cywilnego spadkobranie jest wyrażona w art. 922 § 1 k.c. Zgodnie z tym przepisem spadkobierca nabywa spadek z chwilą jego otwarcia z mocy prawa. Wskazuje się, iż ze względu na swoją prostotę rozwiązanie to jest zasadne⁵. Jednakże na stosunki prawno-spadkowe wpływ ma zasada autonomii woli, zgodnie z którą nie jest możliwe nabywanie praw i obowiązków wbrew woli zainteresowanego podmiotu⁶. W związku z tym konieczne jest umożliwienie spadkobiercy podjęcia decyzji, czy chce nabyć prawa i obowiązki wynikające ze spadku. Podkreśla się, iż przy ocenie spełnienia tego obowiązku trzeba mieć na względzie

¹ Dalej: ustawa, ustawa nowelizująca lub nowelizacja.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 94 ze zm.).

³ Omawianą ustawą zmienia się następujące ustawy: z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2014 Nr 0 poz. 101); z dnia 17 czerwca 1966 r. o Postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz.U. 2014 Nr 0 poz. 1619); z dnia 13 lutego 1984 r. o Funkcjach konsułów Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. 2015 Nr 0 poz. 389); z dnia 28 lipca 2005 r. o Kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn. Dz.U. 2014 Nr 0 poz. 1025).

⁴ Dz.U. 2015 Nr 0 poz. 539.

⁵ Por. *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006, s. 185.

⁶ Por. B. Kordasiewicz, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo Spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, t. 10, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 458.

unikanie komplikacji praktycznych⁷. Realizacja obu tych założeń możliwa jest do przeprowadzenia przez zastosowanie jednego z dwóch hipotetycznych modeli. Po pierwsze, można sobie wyobrazić skonstruowanie systemu, w którym w każdym wypadku spadkobierca jest zobowiązany złożyć oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Po drugie, można przyjąć rozwiązanie, iż w wypadku bierności spadkobiercy przyjmuje się fikcję prawną, że ten złożył oświadczenie o odpowiedniej treści. Jako argument przeciwko przyjęciu pierwszego z omawianych modeli wskazuje się, iż taka regulacja byłaby нефunkcjonalna w obliczu niskiej świadomości prawnej społeczeństwa, a także generowałaby możliwe do uniknięcia koszty związane z każdorazowym obowiązkiem składania przez spadkobierców oświadczenia woli przed instytucjami państwowymi⁸. W związku z tym polski ustawodawca przyjął koncepcję, w której biernemu zachowaniu spadkobiercy przypisane będzie określone znaczenie. Podnosi się, iż ze względu na to, że odrzucenie spadku przez spadkobiercę zdarza się w praktyce rzadziej niż jego przyjęcie, naturalnym jest objęcie domniemaniem, iż bierność spadkobiercy jest równoznaczna z przyjęciem spadku⁹. Zgodnie z tym założeniem postąpił polski ustawodawca, wprowadzając ogólną zasadę, że brak oświadczenia spadkobiercy w ustawowym terminie poczytuje się jako przyjęcie spadku (art. 1015 § 2 k.c.). Wątpliwości jednak może budzić, z jakiego rodzaju przyjęciem spadku powinna być wiązana bierność spadkobiercy. W tej materii można wskazać dwa konkurencyjne zapatrywania. Po pierwsze, bierność spadkobiercy objęta będzie domniemaniem, iż ten przyjął spadek wprost, bez ograniczenia swojej odpowiedzialności za długi spadkowe. Po drugie, można przyjmując, iż niezłożenie przez spadkobiercę oświadczenia o odpowiedniej treści w terminie ustawowym będzie powodować przyjęcie fikcji prawnej, iż przyjmuje on spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zatem z ograniczeniem osobistej odpowiedzialności za długi spadkowe do wysokości stanu czynnego spadku. Przyjęcie zarówno jednej, jak i drugiej koncepcji może budzić wiele kontrowersji, a dyskusja nad tą materią w nauce prawa trwa już od czasów międzywojennych¹⁰.

Do czasu wprowadzenia omawianej nowelizacji rozwiązaniem przyjętym na gruncie polskiego prawa cywilnego był model, zgodnie z którym spadkobierca w obliczu swojej bierności nabywa spadek wprost, bez ograniczenia swojej odpowiedzialności za długi spadkowe (art. 1015 § 2 k.c. sprzed nowelizacji), zasada ta znajdowała też zastosowanie na gruncie dekretu z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (art. 35 dekretu)¹¹. Wskazuje się, iż u podstaw przyjęcia tego unormowania leży przekonanie, iż charakter najczęstszych długów, jakie prze-

⁷ Por. *ibidem*, s. 458.

⁸ Por. *ibidem*, s. 459.

⁹ Por. *ibidem*.

¹⁰ Por. K. Przybyłowski, *Ukształtowanie zasad dotyczących odpowiedzialności za długi spadkowe w prawie cywilnym*, „Studia Cywilistyczne”, t. XIII–XIV, Kraków 1969, s. 240.

¹¹ Dz.U. 1946 Nr 60, poz. 328. Por. A. Ohanowicz, *Przyjęcie i odrzucenie spadku w nowym prawie spadkowym*, „Przegląd Notarialny” 1947, z. V–VI, s. 426.

chodzą na spadkobierców — sprzedaż na raty oraz pożyczki zaciągane na cele gospodarstwa domowego — uzasadnia konieczność wprowadzenia jako zasady dziedziczenia wprost, albowiem spadkobiercy w przeważającej mierze uzyskują korzyść z zaciągniętych przez spadkodawcę zobowiązań¹². Ponadto za przyjęciem tej koncepcji miała przemawiać konieczność odpowiedniego zabezpieczenia obrotu prawnego, w ten sposób, aby wprowadzając niekorzystne następstwa bierności spadkobiercy, w postaci przyjęcia, iż nabywa on spadek bez ograniczenia swojej odpowiedzialności, w rzeczywistości „przymusić” go do tego, aby podjął odpowiednie kroki w celu wszczęcia postępowania o nabycie praw do spadku. W konsekwencji miało to zapewnić stabilność i pewność obrotu prawnego przez usunięcie stanu niepewności co do kręgu spadkobierców, a także zabezpieczać interesy pozostałych spadkobierców, w tym także spadkobiercy koniecznego — Skarbu Państwa, w ten sposób, iż osoba podająca się za spadkobiercę poddałaby swoją kwalifikację spadkobiercy sprawdzeniu przez sąd¹³. W nauce prawa zwraca się uwagę, iż przyjęte w art. 1015 § 2 k.c. sprzed nowelizacji uregulowanie w ciągu wielu lat nie ugruntowało się w świadomości prawnej społeczeństwa, wręcz przeciwnie, w społeczeństwie panuje przekonanie, iż bierność spadkobiercy nie może łączyć się z wystąpieniem jakichkolwiek negatywnych dla niego skutków¹⁴. Część przedstawicieli doktryny mówi wprost o „pułapce”, jaką obowiązujące wówczas rozwiązanie stwarzało dla spadkobierców, ponieważ w praktyce stosunkowo często zdarzało się, iż spadkobiercy, nieświadomi rygoru z art. 1015 § 2 k.c., zostawali zaskoczeni nieoczekiwaną przez nich i nieograniczoną odpowiedzialnością za długi spadkowe¹⁵. W związku z tym w doktrynie ze względu na społeczne zastrzeżenia, jakie budziła w tym czasie omawiana regulacja, zwrócono uwagę na konieczność rozważenia możliwości modyfikacji zasad spadkobrania¹⁶.

¹² Por. K. Przybyłowski, *op. cit.*, s. 245–246.

¹³ Por. J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, wyd. V, Warszawa 1990, s. 139–140.

¹⁴ Por. J. Ciszewski, *Ustawowe i umowne ograniczenia odpowiedzialności osobistej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 10, 2003, s. 23; E. Drozd, [w:] *System Prawa Cywilnego. Prawo Spadkowe*, t. 4, red. J.S. Piątkowski, Wrocław 1986, s. 370; G. Gorczyński, *Oświadczenie o przyjęciu i odrzuceniu spadku — uwagi de lege ferenda*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszczu*, red. A. Dańko-Roesler *et al.*, Warszawa 2012, s. 131–142; J. Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 145; B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 490; J. Kosik, [w:] *System Prawa Cywilnego...*, s. 276; J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, art. 1015, nb. 12, Legalis 2014; E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Wybrane problemy odpowiedzialności za długi spadkowe w prawie polskim — stan obecny i potrzeba zmian*, [w:] *50 lat Kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, red. P. Stec, M. Załucki, Warszawa 2015, s. 421; *eadem*, *Odpowiedzialność za długi spadkowe*, Warszawa 2014, s. 257–258; J. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 216–217; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2014, s. 137; M. Załucki, *Perspektywy rekodyfikacji polskiego prawa spadkowego*, [w:] *50 lat Kodeksu...*, s. 362.

¹⁵ Por. B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 412–413; K. Przybyłowski, *op. cit.*, s. 247–248.

¹⁶ Por. W. Borysiak, [w:] *Kodeks cywilny — komentarz*, red. K. Osajda, art. 1015, nb. 64, Legalis 2015; M. Załucki, *op. cit.*, s. 362.

W konsekwencji wysunięto postulaty zmiany zasad spadkobrania w Polsce na rzecz spadkobrania z ograniczeniem odpowiedzialności za długi spadkowe do wysokości stanu czynnego spadku, a w konsekwencji także uchylenie wyjątków przewidzianych w art. 1015 § 2 k.c. oraz 1016 k.c.¹⁷ Zmiana zasady spadkobrania miałaby mieć na celu ochronę spadkobierców, którzy w wyniku powszechnej nieświadomości skutku przypisywanego bierności spadkobierców w art. 1015 § 2 k.c. sprzed nowelizacji nabywali spadek wraz z obciążającymi go długami spadkowymi, które w wielu wypadkach znacznie przewyższały wysokość stanu czynnego nabytego spadku, przez co nieświadomi spadkobiercy popadali w długi. W nauce prawa zauważa się, iż wprowadzenie jako zasady nabywania spadku z ograniczeniem odpowiedzialności za długi musi być skorelowane z jednoczesnym wprowadzeniem instytucji służących ochronie wierzycieli spadkowych¹⁸. W tej materii proponuje się wprowadzenie w prawie spadkowym takich instytucji, jak postępowanie konwokacyjne, separacja majątku spadkowego i majątku osobistego dłużnika spadkowego, ustalenie kolejności realizacji długów spadkowych¹⁹. Naprzeciw wskazanym wyżej postulatом wyszła komentowana w niniejszym opracowaniu nowelizacja prawa spadkowego dokonana ustawą z dnia 20 marca 2015 r., wprowadzającą zmianę dotychczasowej zasady spadkobrania.

Zgodnie z założeniami nowelizacji spadkobierca, który uchybił sześciomiesięcznemu terminowi do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, dziedziczy spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Regułą jest zatem aktualnie dziedziczenie z ograniczeniem odpowiedzialności za długi spadkowe. W związku z wprowadzeniem jako zasady dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza nowelizacja zawiera też rozwiązania mające zapewnić ochronę wierzycielom spadkowym, a sprowadzające się do znówelizowania art. 1032 k.c., zgodnie z którym ograniczenie odpowiedzialności spadkobierców za niespłacone długi spadkowe jest uzależnione nie tylko — jak sprzed nowelizacją — od stanu ich świadomości na temat istnienia długów spadkowych, lecz także od postępowania przez spadkobierców z należytą starannością przy ustalaniu długów spadkowych obciążających spadek.

W wypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza ustawa nowelizująca wprowadziła nieznaną dotychczas instytucję wykazu inwentarza. Wykaz inwentarza składany jest fakultatywnie przez spadkobiercę, zapisobiercę windykacyjnego lub wykonawcę testamentu w sądzie albo przed notariuszem. W wykazie tym składający ma obowiązek ujawnić z należytą starannością m.in. przedmioty wchodzące w skład spadku oraz przedmioty zapisów windykacyjnych z podaniem ich stanu i wartości według cen z chwili otwarcia spadku, a także długi spadkowe i ich wysokość według stanu z chwili otwarcia spadku. Ponadto wykaz inwenta-

¹⁷ Por. W. Borysiak, *op. cit.*, nb. 66; J. Ciszewski, *op. cit.*, s. 23; B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 490; J. Kosik, *op. cit.*, s. 276; J. Piątoski, *op. cit.*, s. 216–217; E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Wybrane problemy...*, s. 421; *eadem*, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 257–258, 327–332.

¹⁸ Por. E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 328.

¹⁹ Por. szerzej *ibidem*, s. 327–332.

rza składany w sądzie musi być sporządzony na podstawie ustalonego w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wzoru urzędowego. Wskazać należy, iż wprowadzenie do krajowego porządku prawnego instytucji wykazu inwentarza nie będzie stać w sprzeczności z możliwością sporządzenia spisu inwentarza. Nadal istnieje sposobność sporządzenia spisu inwentarza przez komornika na wniosek zainteresowanej osoby, która uprawdopodobni swoje prawa związane ze spadkiem, oraz wierzyciela spadku. Wzmocnieniu pozycji wierzycieli ma służyć również wprowadzona nowelizacją instytucja ogłoszenia przez sąd wykazu inwentarza, z którym będzie mógł zapoznać się wierzyciel i w razie konieczności go kwestionować.

Nowelizacja dokonała również zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących postępowania w sprawie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza. Nowelizacja w tym zakresie sprowadza się do wyłączenia możliwości powierzenia wykonywania postanowienia o zabezpieczeniu spadku oraz postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza naczelnikom urzędów skarbowych, a także do włączenia do Kodeksu postępowania cywilnego wielu uregulowań zawartych w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza²⁰, albowiem zawarte tam przepisy zgodnie z art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej regulowały kwestie należące do materii ustawowej i winny zatem znajdować się w Kodeksie postępowania cywilnego²¹. W konsekwencji powyższego nowelizacji poddano też ustawę o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Polega na wprowadzeniu do tej ustawy regulacji dotyczących kosztów sądowych związanych z wykonywaniem postanowienia o zabezpieczeniu spadku lub spisie inwentarza. Materia ta w przeszłości uregulowana była w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r.

Ponadto nowelizacja dokonała zmiany art. 87 k.p.c. Przedmiotowa zmiana umożliwia wstępnym strony pełnienie funkcji jej pełnomocnika w postępowaniu cywilnym, jednak należy w tym miejscu wskazać, iż od dnia 1 stycznia 2016 r. możliwość ta wygasła, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania. Ustawa nowelizująca wyłącza możliwość złożenia wykazu inwentarza przed konsulem oraz wprowadza przepisy gwarantujące skuteczność realizacji wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu²². Wprowadzone nowelizacją przepisy do ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji²³ i ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁴ mają na celu wyłączenie spod egzekucji prowadzonej na rzecz Skarbu Państwa sum przyznanych na mocy orzeczeń

²⁰ Dz.U. 1991 Nr 92, poz. 411, dalej: r.p.z.s.i.

²¹ Por. Projekt rządowej ustawy wraz z uzasadnieniem z dnia 26 sierpnia 2014 r., s. 2.

²² Por. np. wyrok ETPCz z dnia 28 lipca 1999 r. w sprawie *Selmouni przeciwko Francji*, skarga nr 25803/94, § 133; wyrok ETPCz z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie *Velikova przeciwko Bułgarii*, skarga nr 41488/98, § 99.

²³ Dz.U. 1966 Nr 24, poz. 151 z późn. zm.

²⁴ Dz.U. 2005 Nr 67, poz. 1398 z późn. zm.

Europejskiego Prawa Człowieka tytułem zadośćuczynienia na podstawie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁵ oraz stworzenie podstawy prawnej do umożliwienia wnioskowania przez dłużnika o umorzenie należności sądowych w wypadkach, gdy zostały one zasądzone w postępowaniu prowadzonym przeciwko lub z udziałem osoby, której skarga do Trybunału została uwzględniona.

Omawiana nowelizacja nie doczekała się jeszcze szerszego opracowania naukowego. Mając na uwadze doniosłość zmian dla polskiego prawa spadkowego, wydaje się, iż pożądanym jest podjęcie próby jej analizy oraz oceny. Celem niniejszego artykułu jest zatem zbadanie przyczyn przemawiających za wprowadzeniem nowelizacji, omówienie dokonanych zmian oraz podjęcie próby oceny nowelizacji.

2. *RATIO LEGIS*

Zgodnie z uzasadnieniem do poselskiego projektu ustawy, stanowiącego punkt wyjścia do uchwalenia opisywanej ustawy z dnia 20 marca 2015 r., asumptem do nowelizacji polskiego prawa spadkowego była „swoista pułapka pojawiająca się w obecnych przepisach Kodeksu cywilnego”²⁶. Zgodnie z oceną projektodawców obowiązująca wówczas zasada wyrażająca się w przyjęciu, iż w wypadku gdy spadkobierca nie złoży w przewidzianym terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania, oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, przyjmuje się, iż nabył spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (art. 1015 § 2 k.c.), jest rozwiązaniem niezabezpieczającym w sposób odpowiedni interesów obywateli. W ocenie projektodawców opisana zasada może rodzić skutek w postaci przyjęcia przez spadkobierców odpowiedzialności za długi spadkowe, o istnieniu których nie wiedzieli, a które niejednokrotnie znacznie przewyższają wartość stanu czynnego spadku. Ponadto podkreśla się, iż dotychczasowe unormowanie krzywdziło spadkobierców, natomiast wierzycieli spadkowych stawiało w uprzywilejowanej pozycji. W ocenie projektodawców ochrona interesu publicznego wymaga odwrócenia tej zasady, albowiem nie ma żadnych argumentów natury aksjologicznej przemawiających za uprzywilejowaniem wierzycieli spadkowych, tymczasem ówczesne unormowanie powodowało „swoisty dramat tysięcy spadkobierców”²⁷, którzy przez niezajomość prawa są zobowiązani do ponoszenia nieograniczonej odpowiedzialności za długi²⁸. Podkreślano też, że skutki niezłożenia w terminie ustawowym oświadczenia o przyję-

²⁵ Dz.U. 1993 Nr 61, poz. 284 i 285.

²⁶ Por. projekt poselskiej ustawy wraz z uzasadnieniem z dnia 29 października 2012 r., druk sejmowy nr 990.

²⁷ Por. *ibidem*.

²⁸ Por. *ibidem*.

ciu lub odrzuceniu spadku nie były tożsame dla wszystkich grup spadkobierców. W ocenie projektodawców w szczególności nie znajduje uzasadnienia aksjologicznego faworyzowanie osób prawnych, które zgodnie z ówczesnym brzmieniem art. 1015 § 2 k.c. w wypadku uchybienia terminowi do złożenia przedmiotowego oświadczenia dziedziczyły spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Podkreśla się, iż osoby prawne mają zdecydowanie większe możliwości uzyskania profesjonalnej pomocy prawnej aniżeli osoby fizyczne. W związku z tym w ocenie projektodawców zasadnym powinno być zniesienie wyjątków w zakresie dotyczącym skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku i zrównanie w tym zakresie wszystkich spadkobierców. Wreszcie wskazuje się, że za proponowaną zmianą prawa spadkowego przemawiała też okoliczność, iż w społeczeństwie na ogół panuje przekonanie, że bierność lub nieznajomość prawa spadkowego nie może prowadzić do negatywnych konsekwencji w postaci przyjęcia odpowiedzialności za długi. W związku z tym za zmianą dotychczasowych zasad spadkobrania przemawiał także fakt, iż prawo spadkowe będzie wówczas odpowiadało oczekiwaniom społecznym²⁹.

W opisywanym uzasadnieniu do poselskiego projektu ustawy nowelizującej zasady spadkobrania zawarta jest też ocena skutków, jakie może nieść za sobą przedmiotowa zmiana, a skutki te są oceniane przez projektodawców w sferze społecznej, gospodarczej, finansowej, a także prawnej. Ocena skutków społecznych proponowanej zmiany sprowadza się do konkluzji, iż przyjęcie dla wszystkich spadkobierców zasady ograniczonej odpowiedzialności za długi spadkowe przyniesie pozytywne skutki społeczne, albowiem spowoduje wzrost zaufania społecznego do państwa i prawa oraz zniweluje negatywne skutki nieznajomości lub niedostatecznej znajomości przepisów prawa. W sferze gospodarczej nowelizacja prawa spadkowego zrówna odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe do takiej, jaką ponosiłby spadkodawca. W tej materii podkreśla się także, iż regulacja Kodeksu cywilnego sprzed nowelizacji w zakresie skutków niezłożenia w ustawowym terminie oświadczenia o odrzuceniu lub przyjęciu spadku powodowała zbyt daleko idące uprzywilejowanie pozycji wierzyciela. W ocenie projektodawców należało ograniczyć ochronę wierzyciela. Według nich na szczególne uwzględnienie zasługuje umocnienie pozycji spadkobierców, którzy powinni mieć zagwarantowaną możliwość uchronienia swojego majątku przed wierzycielami spadkodawcy, gdyż ich odpowiedzialność ograniczy się wyłącznie do wartości stanu czynnego spadku. Projektodawcy zaznaczają też, iż proponowana przez nich nowelizacja nie pociągnie za sobą żadnych skutków finansowych dla budżetu państwa, albowiem dotyczy wyłącznie cywilnoprawnego charakteru stosunków między spadkobiercą a wierzycielem spadkodawcy, co nie ma żadnych skutków dla budżetu państwa. W sferze skutków prawnych, jakie może wywołać proponowana zmiana Kodeksu cywilnego, projektodawcy wskazują, iż nastąpi zrównanie

²⁹ Por. *ibidem*.

pozycji prawnej wszystkich spadkobierców. Ówczesne unormowanie przez dokonywanie podziału i uprzywilejowanie niektórych spadkobierców w ocenie projektodawców stanowiło naruszenie konstytucyjnej zasady równości wobec prawa, było zatem niedopuszczalne.

W uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy z dnia 26 sierpnia 2014 r. nowelizującej zasady spadkobrania w polskim prawie cywilnym zaznaczono ponadto, iż niedopuszczalnym skutkiem wprowadzenia do krajowego porządku prawnego zasady dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza byłoby generowanie nadmiernych niepotrzebnych kosztów ponoszonych przez spadkobierców, co odbiło by się niekorzystnie na możliwości zaspokojenia przez wierzycieli spadkowych³⁰. Wskazuje się też, iż w świetle obowiązujących wówczas przepisów w wypadku nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza koniecznym było sporządzenie spisu inwentarza czynnego spadku, który był sporządzany odpłatnie przez komorników sądowych (ewentualnie komorników skarbowych). Koniecznym zatem było ograniczenie tych kosztów, co w zamyśle projektodawców ma czynić przewidziana w rządowym projekcie ustawy nowelizującej instytucja wykazu inwentarza.

3. ZMIANY UCHWALONE USTAWĄ Z DNIA 20 MARCA 2015 R.

3.1. KODEKS CYWILNY

Regulacja zawarta w Kodeksie cywilnym — o czym już wspomniano — zakładała, iż w celu przyjęcia lub odrzucenia spadku spadkobierca powinien w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o powołaniu do spadku, złożyć oświadczenie woli (uprawnienie kształtujące)³¹ odpowiednio o przyjęciu wprost spadku, przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza lub odrzuceniu spadku (art. 1015 § 1 k.c.)³². Oświadczenie to spadkobierca mógł złożyć przed sądem lub notariuszem (art. 1018 § 2 k.c.). Niezłożenie oświadczenia woli we wskazanym sześciomiesięcznym terminie — zgodnie z regulacją sprzed nowelizacji — powodowało przyjęcie fikcji prawnej³³, iż spadkobierca nabył spadek wprost, zatem bez ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe (art. 1015 § 2 k.c.), które od tej chwili jest zobowiązany pokryć nie tylko z masy spadku, lecz także ze swojego majątku (1012 k.c. w zw. z art. 1031 § 1 k.c.). Zgodnie z brzmieniem art. 1015 § 2 k.c. sprzed nowelizacji ustawodawca wyłączył pewną grupę spadkobierców, wobec których powyższa zasada nie znajduje zastosowania, zatem niezłożenie przez te osoby oświadczenia w ustawowym terminie powoduje, że osoby te nabywają spadek

³⁰ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 1.

³¹ Por. A. Kawalko, H. Witzak, *Prawo spadkowe*, wyd. 5, Warszawa 2014, s. 130.

³² Szerzej zob. J. Pisuliński, *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, „Rejent” 1992, nr 6, s. 54–76.

³³ Por. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wyd. 4, Warszawa 1972, s. 77.

z dobrodziejstwem inwentarza. Zgodnie z ówczesnym brzmieniem art. 1015 § 2 k.c. do grupy tej należą: osoby niemające pełnej zdolności do czynności prawnych, osoby, wobec których istnieje podstawa do całkowitego ubezwłasnowolnienia, a także osoby prawne. Ponadto, wedle aktualnie już uchylonego art. 1016 k.c., jeżeli chociażby jeden ze spadkobierców przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, czy to w wyniku złożenia odpowiedniego oświadczenia woli, czy też w konsekwencji zastosowania reguły zawartej w art. 1015 § 2 k.c., przyjmuje się, iż pozostali spadkobiercy, którzy w terminie sześciu miesięcy nie złożyli oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, również nabywają spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Należy również zaznaczyć, iż zgodnie z art. 1023 § 2 k.c. Skarb Państwa oraz gmina nie składają oświadczenia o przyjęciu spadku, a spadek zawsze w stosunku do tych podmiotów uważa się za przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza. Ponadto regulacja Kodeksu cywilnego sprzed nowelizacji dotycząca odpowiedzialności za długi spadkowe zakładała m.in., iż w razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku (art. 1031 § 2 k.c.). Ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe nie znajdowało zastosowania wówczas, gdy spadkobierca podstępnie nie podał do inwentarza przedmiotów należących do spadku albo podał do inwentarza nieistniejące długi. Należy również wskazać, iż odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe, mimo przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, zostaje rozszerzona w wypadkach wskazanych w art. 1032 k.c. Zgodnie z regulacją tam zawartą, w brzmieniu sprzed nowelizacji, spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, w wypadku gdy spłacił niektóre długi spadkowe, nie wiedząc o istnieniu innych długów, ponosił odpowiedzialność za niespłacone długi, jednak tylko do wysokości różnicy między wartością ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów, które spłacił (art. 1032 § 1 k.c.). Natomiast w wypadku gdy spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, spłacając niektóre długi spadkowe, wiedział o istnieniu innych długów spadkowych, ponosił odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe (art. 1032 § 2 k.c.).

Ustawa nowelizująca z dnia 20 marca 2015 r. dokonała wielu zmian opisanych wyżej reguł spadkobrania w Polsce. W pierwszej kolejności należy zaznaczyć, iż zgodnie z przepisami wprowadzającymi nowelizację zmian dokonanych nowelizacją nie stosuje się do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej (art. 6 ustawy nowelizującej). W dalszej kolejności, przechodząc do poszczególnych zmian wprowadzonych ustawą nowelizującą w Kodeksie cywilnym, należy wskazać, iż wedle założeń nowelizacji art. 1015 § 2 k.c. uzyskał nowe brzmienie, zgodnie z którym wprowadzono zasadę, iż niezłożenie przez spadkobiercę w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania, oświadczenia od odrzuceniu albo przyjęciu spadku

jest jednoznaczne z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. W wyniku wprowadzenia zasady, iż bierność spadkobiercy powoduje przyjęcie, iż dziedziczy on spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zbędnym stało się utrzymanie wyjątków od zasady dziedziczenia wprost na rzecz dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza zawartych w art. 1015 § 2 k.c. w dotychczasowym brzmieniu. Zrezygnowano zatem z uprzywilejowania osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych, osób, wobec których istnieje podstawa do całkowitego ubezwłasnowolnienia, a także osób prawnych. Również z powodu wprowadzenia jako zasady dziedziczenia z dobrodziejstwem inwentarza zbędna stała się regulacja zawarta w art. 1016 k.c., w związku z czym przepis ten uchylono. Pozostałe przepisy z tytułu V księgi czwartej Kodeksu cywilnego zostały zachowane w niezmienionej postaci.

Dalsza nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego została dokonana w tytule VII księgi czwartej. Nowe brzmienie otrzymał § 2 art. 1031 k.c. Zgodnie z nową treścią tego przepisu w razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w wykazie inwentarza albo spisie inwentarza czynnego spadku. Nowelizacja wprowadza w tym miejscu nieznaną wcześniej polskiemu prawu cywilnemu instytucję, czyli wykaz inwentarza, który obok spisu inwentarza ma na celu ustalenie stanu czynnego spadku. W dalszej części znowelizowanego § 2 art. 1031 k.c. wprowadzono wyjątek od zasady ponoszenia odpowiedzialności za długi spadkowe tylko do wartości stanu czynnego spadku dotyczący spadkobierców, którzy przyjęli spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Zgodnie z założeniami nowelizacji spadkobierca odpowiada aktualnie za długi spadkowe ponad ustalony stan czynny spadku, jeżeli pominął on podstępnie w wykazie inwentarza lub podstępnie nie podał do spisu inwentarza przedmiotów należących do spadku lub przedmiotów zapisów windykacyjnych albo podstępnie uwzględnił w wykazie inwentarza lub podstępnie podał do spisu inwentarza nieistniejące długi.

Po art. 1031 k.c. ustawa nowelizująca wprowadziła nowe artykuły o numeracji 1031¹–1031⁴. Zgodnie z art. 1031¹ § 1 k.c. spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, jak również zapisobierca windykacyjny oraz wykonawca testamentu mogą złożyć w sądzie albo przed notariuszem wykaz inwentarza³⁴. W tym paragrafie wprowadzony został także wymóg, aby wykaz inwentarza złożony przed notariuszem został objęty protokołem³⁵. W § 2

³⁴ Wskazuje się, iż dokument podobny do wprowadzonego nowelizacją wykazu inwentarza stanowi zeznanie o nabyciu lub zgłoszenie o nabyciu składane na użytek podatku od spadków i darowizn (art. 4a ust. 1 i art. 17a ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, Dz.U. 2009 Nr 93, poz. 768 z późn. zm.). Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 10.

³⁵ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 14. W uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy z dnia 29 października 2014 r. wskazuje się, z czym należy się zgodzić, iż za przyznaniem notariuszom kompetencji do składania przed nimi wykazów inwentarza przemawia łatwość dostępu do notariusza, rozbudowany i zwiększający się katalog czynności notarialnych odnoszących się

art. 1031¹ k.c. dopuszcza się możliwość złożenia wykazu inwentarza wspólnie przez więcej niż jednego spadkobiercę, zapisobiercę lub wykonawcę testamentu. Artykuł 1031¹ § 3 k.c. wprowadza wymogi stawiane przy sporządzaniu wykazu inwentarza oraz określa jego treść. Zgodnie z tym przepisem w wykazie inwentarza trzeba z należytą starannością ujawnić przedmioty należące do spadku oraz przedmioty zapisów windykacyjnych z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku, a także długi spadkowe i ich wysokość według stanu z chwili otwarcia spadku. Paragraf 4 komentowanego przepisu reguluje możliwość uzupełniania wykazu inwentarza. Po złożeniu wykazu inwentarza składający ma obowiązek uzupełnić go, jeżeli po jego złożeniu ujawnią się przedmioty zapisów windykacyjnych lub długi spadkowe pominięte w wykazie inwentarza. Do uzupełnienia wykazu w tych przypadkach stosuje się przepisy dotyczące składania wykazu inwentarza. Wprowadzony do Kodeksu cywilnego omawianą nowelizacją art. 1031² statuuje formę wykazu inwentarza składanego w sądzie. Zgodnie z § 1 tego przepisu wykaz inwentarza składany w sądzie sporządza się według ustalonego wzoru. Zgodnie z § 2 art. 1031² wzór wykazu inwentarza zostanie określony w rozporządzeniu przez Ministra Sprawiedliwości. Wzór wykazu inwentarza powinien zostać sporządzony w ten sposób, aby zapewnić standaryzację danych zawartych w wykazie oraz aby zawierał w swej treści dane konieczne do ustalenia stanu czynnego spadku, a sposób udostępnienia wzoru druku wykazu inwentarza ma prowadzić do przyspieszenia postępowania spadkowego.

Wzór wykazu inwentarza obejmuje następujące informacje: po pierwsze dane, o których mowa w art. 1031¹ § 3 k.c., a zatem przedmioty należące do spadku, przedmioty zapisów windykacyjnych z podaniem ich wartości i cen według stanu z chwili otwarcia spadku, a także długi spadkowe i ich wysokość, również według stanu z chwili otwarcia spadku. Po drugie, imię, nazwisko oraz — jeżeli został nadany — numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) i ostatni adres spadkodawcy. Po trzecie, imię i nazwisko, adres oraz — jeżeli został nadany — numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL), a w wypadku jego braku numer w innym właściwym rejestrze, ewidencji lub numer identyfikacji podatkowej (NIP) osoby składającej wykaz inwentarza. Po czwarte, we wzorze druku ma zostać również zamieszczone pouczenie o obowiązku jego uzupełnienia w wypadkach wskazanych w art. 1031¹ § 4 k.c.

do instytucji prawa spadkowego, co przekłada się na wzrost społecznego przekonania o celowości korzystania z usług notariusza przy czynnościach z zakresu prawa spadkowego, a także fakt, iż notariusz realizując obowiązek wyjaśniająco-doradczy (art. 80 § 3 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz.U. 1991 Nr 22, poz. 91), będzie zapewniać stronom należyłą i profesjonalną pomoc. Podkreśla się również, iż uregulowanie wykazu inwentarza w postaci protokołu nie wymaga wprowadzenia zmian w ustawie Prawo o notariacie, albowiem protokoły objęte są na mocy art. 79 pkt 4 przedmiotowej ustawy katalogiem czynności notarialnych, ponadto sporządzane są, zgodnie z art. 104 § 4 ustawy, w formie aktu notarialnego.

Wprowadzony nowelizacją z dnia 20 marca 2015 r. artykuł 1031³ k.c. reguluje sposób spłacania długów spadkowych przez spadkobiercę, a reguły te, zgodnie z § 3 tego artykułu, mają zastosowanie także do zapisobierców windykacyjnych oraz wykonawców testamentu. Zgodnie z § 1 tego przepisu spadkobierca, który złożył wykaz inwentarza, spłaca długi spadkowe zgodnie z przedstawionym wykazem. Ponadto nie może on zasłaniać się brakiem znajomości wykazów inwentarza złożonych przez innych spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych lub wykonawców testamentu. Natomiast § 2 omawianego artykułu dotyczy wypadku, gdy został sporządzony spis inwentarza czynnego spadku. Wówczas spadkobierca od chwili sporządzenia spisu inwentarza spłaca długi spadkowe zgodnie ze spisem inwentarza. Nowe brzmienie otrzymał także art. 1032 k.c. regulujący ochronę wierzycieli spadkowych, w wypadku gdy spadkobierca nabył spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Zgodnie z nową formułą przepisu ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe spadkobiercy uzależnione jest nie tylko, jak w dotychczasowym stanie prawnym, od stanu świadomości spadkobiercy o istnieniu długów spadkowych, lecz dodatkowo od postępowania przez niego z zachowaniem należytej staranności przy ustalaniu długów obciążających spadek³⁶. W związku z tym § 1 art. 1032 k.c. otrzymał brzmienie, zgodnie z którym spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza i spłacił niektóre długi spadkowe, a nie wiedział i przy dołożeniu należytej staranności nie mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych, ponosi odpowiedzialność za niespłacone długi spadkowe tylko do wysokości różnicy między wartością stanu czynnego spadku a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów spadkowych, które spłacił. Natomiast § 2 omawianego artykułu wprowadza regułę, iż spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza i spłacając niektóre długi spadkowe, wiedział lub przy dołożeniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych, ponosi odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe. Jak wskazują projektodawcy, wprowadzenie takiej regulacji wynikało z konieczności ochrony wierzycieli przed negatywnymi konsekwencjami bierności spadkobiercy, gdy nie dano im okazji do zgłoszenia swoich wierzytelności. W szczególności nie do zaakceptowania jest, aby spadkobierca mógł podnosić wobec takich wierzycieli zarzut, iż limit jego odpowiedzialności wyczerpał się na skutek zaspokojenia innych wierzycieli³⁷. W § 2 *in fine* art. 1032 k.c. wprowadzono także wyjątek od opisaney wyżej reguły. Spadkobierca, który wiedział

³⁶ Wskazuje się, iż obowiązek zachowania przez spadkobiercę należytej staranności przy ustalaniu długów obciążających spadek na gruncie aktualnie obowiązujących przepisów Sąd Najwyższy wywiódł w postanowieniach z dnia 30 czerwca 2005 r., sygn. akt IV CK 799/04, OSNC 2006, nr 5, poz. 94; oraz z dnia 18 marca 2010 r., sygn. akt V CSK 337/09, „Palestra” 2010, nr 5–6, s. 240 z omówieniem Z. Strusa.

³⁷ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 11.

lub z dochowaniem należytej staranności mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych, nie będzie ponosił za te długi odpowiedzialności ponad wartość stanu czynnego spadku, w wypadku gdy spadkobierca ten nie posiada pełnej zdolności do czynności prawnych lub istnieje wobec niego podstawa do ubezwłasnowolnienia. Zakres podmiotowy objęty powyższym wyjątkiem od zasady ponoszenia przez spadkobierców odpowiedzialności ponad wartość stanu czynnego spadku za długi spadkowe, o istnieniu których wiedzieli lub z dochowaniem należytej staranności mogli się dowiedzieć, jest zbieżny w pewnym zakresie z wyjątkiem wskazanym w art. 1015 § 2 *in fine* k.c. sprzed dnia 18 października 2015 r., a regulującym odstępstwo od przyjęcia spadku wprost na rzecz przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. W art. 1032 § 2 *in fine* k.c., tak jak w art. 1015 § 2 *in fine* k.c. sprzed nowelizacji, uprzywilejowano spadkobierców niemających pełnej zdolności do czynności prawnych, a także spadkobierców, wobec których istnieje podstawa do ubezwłasnowolnienia, jednakże w znowelizowanym przepisie zrezygnowano z uprzywilejowania osób prawnych. Nowelizacji poddana została też treść art. 1034¹ § 2 k.c. w zakresie uzupełnienia regulacji tam zawartej o nowowprowadzoną instytucję wykazu inwentarza; zdanie drugie § 2 art. 1034¹ k.c. otrzymało brzmienie: „Spadkobiercom uwzględnia się ich udział w wartości ustalonego w wykazie inwentarza lub spisie inwentarza stanu czynnego spadku”.

3.2. KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Ustawa nowelizująca dokonała także zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących postępowania w sprawie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza. Zgodnie z dotychczasowym stanem prawnym spis inwentarza czynnego spadku sporządzało się na wniosek osoby, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą, także wykonawcy testamentu, wierzyciela mającego pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy lub właściwego urzędu skarbowego, prokuratora, Rzecznika Praw Obywatelskich³⁸ (art. 637 § 1 k.p.c.). Należy też zwrócić uwagę, iż w wypadku gdy wierzyciel żąda sporządzenia spisu inwentarza, wówczas zgodnie z art. 638 k.p.c. nie może odmówić on przyjęcia należnego mu świadczenia, nawet wówczas, gdy dług nie był jeszcze wymagalny. Zgodnie z art. 637 § 2 k.p.c. w wypadkach przewidzianych w ustawie sporządzenie spisu inwentarza może nastąpić również z urzędu³⁹.

Postępowanie o spis inwentarza składa się z dwóch stadiów: postępowania rozpoznawczego przed sądem, które kończy się wydaniem postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza, a następnie postępowania wykonawczego. Sporzą-

³⁸ Por. T. Demendecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red A. Jakubecki, Warszawa 2012, s. 825.

³⁹ Np. zgodnie z art. 644 k.p.c. w wypadku złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, jeśli inwentarz nie był wcześniej sporządzony; zgodnie z art. 666 § 2 k.p.c. w wypadku zarządu nad spadkiem nieobjętym.

dzeniem inwentarza stanu czynnego spadku zajmuje się komornik; zgodnie z uregulowaniem sprzed nowelizacji mógł się tym również zająć urząd skarbowy / komornik skarbowy (art. 635 § 4 k.p.c. w zw. z § 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza; dalej: komornik). Szczegółowy tryb postępowania przy sporządzaniu spisu inwentarza, co zostało już wcześniej zaznaczone, określało Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza. Wskazane rozporządzenie przewidywało możliwość zgłoszenia wniosku o sporządzenie spisu inwentarza bezpośrednio do właściwego komornika, który następnie zawiadamia o przystąpieniu do sporządzania spisu właściwy sąd spadku. Jeżeli sąd spadku nie wyda postanowienia o sporządzeniu spisu, spis dokonany przez komornika nie rodzi skutków określonych w art. 1032 k.c. Dokonując spisu inwentarza, komornik ustala z urzędu, jakie przedmioty powinny zostać wciągnięte do spisu, następnie ustala wartość każdego przedmiotu wchodzącego do spadku, a także wpisuje długie obciążające spadek. Podnosi się, iż powyższa regulacja wprowadza zasadę, zgodnie z którą komornik dokonując spisu inwentarza, powinien przejawiać aktywność w ustalaniu aktywów i pasywów spadku, a nie opierać się wyłącznie na oświadczeniach uczestników postępowania czy osób trzecich⁴⁰. W spisie inwentarza wykazuje się ponadto wartość czystego spadku, z uwzględnieniem wartości rzeczy i praw spornych. Zgodnie z § 2 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. na czynności komornika, w tym na odmowę dokonania czynności, mogła być wniesiona skarga do właściwego sądu rejonowego w terminie 7 dni od dokonania czynności lub powzięcia wiadomości o dokonaniu czynności.

Ustawa nowelizująca z dnia 20 marca 2015 r. wprowadziła przepisy proceduralne regulujące postępowanie związane ze złożeniem wykazu inwentarza, a także dokonała nowelizacji wielu innych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Dotyczy to w szczególności przepisów o postępowaniu w przedmiocie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza. Nowelizacja w tym zakresie była podyktowana koniecznością dostosowania delegacji ustawowej dla Ministra Sprawiedliwości zawartej w art. 639 k.p.c. do wymagań zawartych w art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W tej materii podnosi się, iż dotychczas obowiązujące rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego trybu postępowania w sprawach o zabezpieczenie spadku i spisu inwentarza zawierało przepisy należące do materii ustawowej⁴¹. Z tego względu niezbędne stało się przeniesienie wielu unormowań zawartych we wskazanym

⁴⁰ Por. Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości Michała Królikowskiego na interpelację poselską nr 23845 w sprawie ochrony spadkobiercy przed długami spadkowymi z dnia 12 lutego 2014 r.

⁴¹ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 2.

rozporządzeniu do Kodeksu postępowania cywilnego. Należy jednak wskazać, iż do postępowań w przedmiocie zabezpieczenia spadku i sporządzenia spisu inwentarza wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie ustawy, tj. przed dniem 18 października 2015 r., zastosowanie znajdują dotychczasowe przepisy.

Nowelizacja nadaje nowy tytuł rozdziałowi 1 w dziale IV w tytule II księgi drugiej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego. Rozdział ten nosi tytuł „Zabezpieczenie spadku, wykaz inwentarza i spis inwentarza”. Zmianie uległ art. 633 k.p.c., regulujący właściwość miejscową sądu w sprawie o zabezpieczenie spadku, aczkolwiek nie ulega zmianie reguła, iż sądem właściwym do zabezpieczenia spadku jest sąd, w którego okręgu znajdują się rzeczy będące w chwili otwarcia spadku we władaniu spadkodawcy⁴²; nowelizacja wprowadziła odmienną właściwość sądu, gdy przedmiot zabezpieczenia mają być prawa majątkowe należące do spadkodawcy w chwili otwarcia spadku; wówczas sądem właściwym jest sąd właściwości ogólnej osoby zobowiązanej z tytułu tego prawa, a gdy takiej osoby nie ma — sąd, w którego okręgu znajduje się przedmiot świadczenia lub prawa. Ponadto jeżeli wykonanie prawa majątkowego jest związane z posiadaniem dokumentu, wówczas właściwy jest sąd, w którego okręgu znajduje się ten dokument. Nie ulega zmianie reguła, zgodnie z którą sąd, który nie jest sądem spadku, zawiadamia sąd spadku o dokonaniu zabezpieczenia, jego uchyleniu oraz zmianie środka zabezpieczenia, przesyłając odpisy postanowień wydanych w tym przedmiocie. Opisana wyżej reguła zawarta została w dodanej nowelizacją § 2 art. 633 k.p.c. Zmianie uległ również art. 634 k.p.c., normujący przyczyny zabezpieczenia spadku.

Zgodnie z nowelizacją dla udzielenia zabezpieczenia wymagane jest uprawdopodobnienie przez wnioskodawcę, że z jakiegokolwiek przyczyny grozi naruszenie rzeczy lub praw majątkowych, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu lub należały do spadkodawcy, zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie lub nieusprawiedliwione rozporządzenie. Zmianie uległ także § 2 art. 635 k.p.c., zakreślający krąg podmiotów uprawnionych do złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia, w którym sformułowanie „właściwy urząd skarbowy” zostało zastąpione przez „Skarb Państwa reprezentowany przez naczelnika właściwego urzędu skarbowego”. Następnie dodany został § 2¹, wprowadzający wymóg, aby we wniosku o udzielenie zabezpieczenia powinno zawierać się uprawdopodobnienie okoliczności go uzasadniających. Poddany nowelizacji został również § 3 komentowanego artykułu regulujący wypadki, w których sąd dokona z urzędu zabezpieczenia; zatem oprócz wypadków, w których spadkobierca jest nieznany, nieobecny, nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych i nie ma ustawowego przedstawiciela, nowelizacja wprowadza również obowiązek udzielenia z urzędu zabezpieczenia wówczas, gdy organ administracji rządowej albo organ jednostki

⁴² Por. M. Malczyk, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, art. 633, Legalis 2015.

samorządu terytorialnego zastosował niezbędne środki tymczasowe ze względu na grożące niebezpieczeństwo naruszenia rzeczy, które w chwili otwarcia spadku były we władaniu spadkodawcy. Uchyleniu uległ § 4, w konsekwencji czego wykonywaniem postanowień o zabezpieczeniu spadku i spisie inwentarza zajmować się będą wyłącznie komornicy sądowi, a nie jak w czasie sprzed nowelizacji także naczelnicy urzędów skarbowych (komornicy skarbowi)⁴³. Projektodawcy uzasadniają przyjęcie takiego rozwiązania tym, iż organy skarbowe zajmują się ochroną interesów fiskalnych państwa i działają w obszarze prawa administracyjnego, natomiast zabezpieczenie spadku oraz spis inwentarza jest regulacją prawa prywatnego, zatem zbędne jest powierzanie wykonywania takich czynności komornikom skarbowym⁴⁴.

Zmianie uległ także § 5 oraz 6 art. 635 k.p.c. Zgodnie z regulacją tam zawartą postanowienie o zabezpieczeniu spadku oraz zmianie środka zabezpieczenia podlega wykonaniu z chwilą jego wydania. Na postanowienie to przysługuje zażalenie, a w wypadku wniesienia zażalenia sąd pierwszej instancji będzie mógł wstrzymać wykonanie zaskarżonego postanowienia do czasu rozstrzygnięcia zażalenia.

Nowe brzmienie otrzymał także art. 636 k.p.c., regulujący środki zabezpieczenia. Zgodnie z jego treścią sąd będzie stosował takie środki zabezpieczenia, jakie stosownie do okoliczności uzna za odpowiednie. Nowością jest też przyznanie możliwości wyboru środka zabezpieczenia przez komornika wykonującego postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia wówczas, gdy nie będzie możliwe określenie przez sąd środka w przedmiotowym postanowieniu. Zgodnie z § 2 art. 636 k.p.c. środkami zabezpieczenia są w szczególności spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór, złożenie do depozytu sądowego, ustanowienie zarządu tymczasowego, ustanowienie dozoru nad nieruchomością. Katalog postaci udzielenia zabezpieczenia nie uległ zatem zmianie w stosunku do dotychczasowego, zakreślonego w art. 636 k.p.c.⁴⁵ Utrzymana została także zasada, iż zastosowanie jednego środka zabezpieczenia nie wyłącza zastosowania innych, równocześnie lub kolejno. W § 3 znowelizowanego art. 636 k.p.c. został wprowadzony wypadek określający, kiedy możliwe będzie ustanowienie zarządu tymczasowego. Zgodnie z regulacją tam wprowadzoną ustanowienie zarządu tymczasowego może nastąpić tylko, gdy zabezpieczeniu podlegać będzie przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne albo prawo majątkowe wymagające zabezpieczenia przez ustanowienie zarządu tymczasowego. Zgodnie z § 4 do zarządcy tymczasowego i dozorczy ustanowionych w toku postępowania o zabezpieczenie spadku zastosowanie znajdują odpowiednio przepisy art. 855–862 k.p.c. i art. 933–941 k.p.c. Paragraf 5 znowelizowanego art. 636 k.p.c. wprowadził

⁴³ Por. J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Piasecki, art. 636, nb 6, Legalis 2015.

⁴⁴ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 13.

⁴⁵ Por. A. Zieliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, art. 636, Legalis 2015.

regułę, iż do depozytu sądowego będzie można składać podlegające zabezpieczeniu pieniądze, papiery wartościowe, imienne książeczki oszczędnościowe lub inne dokumenty potwierdzające zawarcie umowy rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego albo rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, a także kosztowności, w tym złote monety oraz kruszce szlachetne i wyroby z tych kruszców. Kosztowności mogą być również oddane na przechowanie dozorca. Ponadto, zgodnie z § 6 oraz 7 komentowanego przepisu, gdy w skład spadku wchodzi ruchomości ulegające szybkiemu zepsuciu, sąd zarządza ich sprzedaż przez komornika wraz z oznaczeniem sposobu sprzedaży, a uzyskane z tego środki składa się do depozytu sądowego. Nadto wprowadzono konieczność zawiadomienia przez sąd właściwej instytucji o zastosowaniu środka zabezpieczenia, gdy przemawiają za tym właściwości przedmiotu podlegającego zabezpieczeniu.

Nowelizacji został poddany również art. 636¹ k.p.c. Zgodnie z nową treścią tego przepisu w razie potrzeby sąd z urzędu zmieni środek zabezpieczenia, w szczególności jeżeli dotychczas zastosowany środek nie jest wystarczający do zabezpieczenia spadku. Ponadto, zgodnie z § 2 znówelizowanego przepisu, sąd z urzędu uchyli zabezpieczenie, jeżeli ustała potrzeba zabezpieczenia, a w szczególności gdy zgłosi się spadkobierca legitymujący się prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia w celu objęcia spadku albo wykonawca testamentu lub kurator w celu przejęcia zarządu majątkiem spadkowy. Po art. 636¹ k.p.c. dodano art. 636² i 363³. W art. 636² k.p.c. podtrzymana została zasada, iż przepisy o zabezpieczeniu spadku stosuje się odpowiednio do zabezpieczenia przedmiotu zapisu windykacyjnego⁴⁶. Artykuł 636³ normuje postępowanie związane ze złożeniem wykazu inwentarza, który zgodnie z dodanym nowelizacją art. 1031¹ k.c. można złożyć przed sądem albo notariuszem. Zgodnie z § 1 art. 636³ k.p.c. wykaz inwentarza można złożyć w sądzie spadku lub w sądzie, w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania składającego wykaz. Sąd niebędący sądem spadku niezwłocznie przesyła wówczas wykaz inwentarza do sądu spadku. Ponadto, wedle § 2, na żądanie spadkobiercy, zapisobiercy windykacyjnego lub wykonawcy testamentu notariusz sporządza protokół obejmujący wykaz inwentarza. Notariusz, przed którym złożono wykaz inwentarza, ma obowiązek niezwłocznie przesłać wypis protokołu do sądu spadku. Paragraf 3 wprowadza zasadę, iż sąd spadku niezwłocznie po otrzymaniu wykazu inwentarza jest zobowiązany zarządzić jego ogłoszenie. Regulacja związana z ogłoszeniem, o którym mowa wyżej, została uregulowana w art. 638¹ k.p.c., przepis ten normuje także ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza, w związku z tym ogłoszenie to zostanie omówione w dalszej części opracowania.

⁴⁶ Por. *ibidem*, art. 636¹.

Poddana nowelizacji została również treść art. 637 k.p.c. Zgodnie z obecnym brzmieniem tego przepisu na wniosek tego, kto uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą, albo wykonawcy testamentu lub wierzyciela mającego pisemny dowód należności przeciwko spadkodawcy sąd spadku wyda postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza. W tej części brzmienie znowelizowanego przepisu różni się od dotychczasowego tym, iż nowelizacja usuwa z kręgu podmiotów uprawnionych do złożenia wniosku o wydanie postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza urząd skarbowy⁴⁷. Paragraf 2 omawianego przepisu wprowadza regułę, iż w wypadku gdy wierzyciel żąda sporządzenia spisu inwentarza, sąd spadku będzie mógł wydać postanowienie o sporządzeniu spisu inwentarza dopiero po wysłuchaniu spadkobiercy; nie znajdzie ona jednak zastosowania wobec braku możliwości wysłuchania spadkobiercy. Paragraf 3 wprowadził konieczność ogłoszenia o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza spadku. Ogłoszenie to jest szczegółowo unormowane w art. 638¹ k.p.c. Możliwość zaskarżenia w drodze zażalenia postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza przewidziana jest w § 4 znowelizowanego art. 637 k.p.c.

Nowelizacja po art. 637 dodaje art. 637¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem istnieje możliwość złożenia wniosku o sporządzenie spisu inwentarza bezpośrednio komornikowi, który byłby właściwy do wykonania postanowienia sądu spadku o sporządzeniu spisu inwentarza. W tej części przepis ten jest zbieżny z treścią obowiązującego przed nowelizacją § 25 r.p.z.s.i. Znowelizowana treść art. 637¹ k.p.c. przewiduje jednak inne skutki, gdy po przystąpieniu do sporządzenia spisu przez komornika sąd spadku na skutek zawiadomienia komornika nie wyda w jego następstwie postanowienia o sporządzeniu spisu, wówczas zgodnie z treścią § 2 ww. artykułu spis sporządzony przez komornika rodzi takie same skutki jak złożenie wykazu inwentarza. Natomiast w analogicznej sytuacji dotychczasowy § 25 r.p.z.s.i. wprowadzał zasadę, iż spis taki nie rodzi skutków określonych w art. 1032 k.c., czyli nie brano go pod uwagę przy ustalaniu górnej granicy odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe.

Nowelizacja uchyliła art. 638 k.p.c., albowiem wprowadzał on regułę tożsamą z wyrażoną w dodanej nowelizacją art. 1031⁴ k.c. Przepis ten ma charakter materialnoprawny, a nie proceduralny, zatem uzasadnione jest umieszczenie go w Kodeksie cywilnym⁴⁸. Po art. 638 k.p.c. nowelizacja wprowadziła nowe artykuły o numeracji 638¹ do 638¹² k.p.c. Artykuł 638¹ k.p.c. reguluje ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza (art. 637 § 3 k.p.c.) oraz ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza (art. 636³ § 3 k.p.c.). Należy zwrócić uwagę, iż ogłoszenie to jest inspirowane przez art. 582 szwajcarskiego Kodeksu cywilnego, zgodnie z którym złożenie przez spadkobiercę wykazu inwentarza

⁴⁷ Por. E. Marszałkowska-Krześ, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, art. 637, Legalis 2015.

⁴⁸ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 13.

rozpoczyna postępowanie, w którym wzywa się wierzycieli i dłużników spadku do formalnego zgłaszania roszczeń i zobowiązań⁴⁹. Zgodnie z treścią § 1 tego artykułu ogłoszenia te zamieszcza się na stronie internetowej oraz na tablicy ogłoszeń sądu spadku. Paragraf 2 zawiera katalog danych, jakie powinny się znaleźć w obu tych ogłoszeniach. Zatem powinny zostać tam zawarte imię, nazwisko, numer PESEL, ostatni adres spadkodawcy oraz data śmierci spadkodawcy. Natomiast w wypadku ogłoszenia o złożeniu wykazu inwentarza w treści ogłoszenia powinno ponadto zostać zawarte pouczenie, że ze złożonym wykazem inwentarza może się zapoznać każdy, kto taką potrzebę dostatecznie uzasadni, oraz pouczenie, iż osoby wskazane w art. 637 § 1 k.p.c. mogą złożyć wniosek o sporządzenie spisu inwentarza. Z kolei w wypadku ogłoszenia o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza ponad informacje wskazane wyżej powinno w tym ogłoszeniu zostać zawarte pouczenie, iż osoby wskazane w art. 637 § 1 k.p.c. mogą uczestniczyć w sporządzaniu spisu inwentarza, w szczególności zgłaszać przedmioty należące do spadku, przedmioty zapisów windykacyjnych lub długi spadkowe, które podlegają zamieszczeniu w spisie inwentarza.

Dodane nowelizacją artykuły o numerach od art. 638¹² do art. 638¹² k.p.c. regulują postępowanie przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza, które wcześniej uregulowane było w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza. Artykuł 638² k.p.c. reguluje postępowanie w sprawach, w których postanowienie o zabezpieczeniu spadku, zmianie środka zabezpieczenia lub sporządzeniu spisu inwentarza zostało wydane z urzędu. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu we wskazanych wyżej przypadkach sąd, który wydał to postanowienie, kieruje do komornika polecenie dokonania zabezpieczenia spadku, zmiany środka zabezpieczenia lub sporządzenia spisu inwentarza. Podstawą wykonania takiego polecenia sądu przez komornika jest postanowienie zaopatrzone z urzędu we wzmiankę o wykonalności.

Dalej wprowadzono regulę, iż nadzór nad czynnościami komornika sprawuje sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku lub sporządzeniu spisu inwentarza. Wreszcie komentowany przepis zawiera unormowanie, zgodnie z którym w postępowaniu o zabezpieczeniu spadku, zmianę środka zabezpieczenia lub sporządzenie spisu inwentarza w sprawach nieuregulowanych w tymże dziale stosuje się odpowiednio przepisy art. 759 k.p.c. do 774 k.p.c. Wedle art. 638³ k.p.c. w wypadku gdy postanowienie o zabezpieczeniu spadku nie określa środka zabezpieczenia, komornik niezwłocznie zawiadamia sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku, o zastosowanym środku zabezpieczenia, natomiast sąd, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku, zobowiązany jest zawiadomić sąd spadku o środkach zabezpieczenia zastosowanych przez komornika. Ponadto w przepisie tym uregulowano możliwość złożenia przez komornika

⁴⁹ Por. *ibidem*.

przedmiotów podlegających zabezpieczeniu do depozytu sądowego. Komornik powinien wówczas wystąpić z wnioskiem do sądu, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu spadku. Następnie, zgodnie z art. 638⁴ k.p.c., spis majątku ruchomego dokonywany w ramach zabezpieczenia spadku należy sporządzić w obecności dwóch świadków powołanych przez komornika. Nie wyklucza to możliwości, aby przy sporządzaniu spisu majątku ruchomego obecne były inne osoby, które mają prawo zgłosić wniosek o zabezpieczenie spadku, jednakże ich niestawienie nie wstrzymuje wykonania czynności. Z dokonanego spisu majątku ruchomego komornik sporządza protokół, pod którym podpisują się wszyscy obecni. W protokole tym należy również zawrzeć wzmiankę o odmowie lub niemożności podpisania się przez dane osoby wraz z podaniem przyczyny. Dodany nowelizacją art. 638⁵ k.p.c. wprowadził na grunt ustawy regułę, iż komornik wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu spadku w razie potrzeby stosuje niezbędne środki tymczasowe zapobiegające naruszeniu ruchomości przed ich spisaniem.

Dysponowanie pieniędzmi wchodzącymi w skład spadku w czasie wykonywania postanowienia o zabezpieczeniu spadku reguluje art. 638⁶ k.p.c. Zgodnie z treścią tego przepisu w razie potrzeby komornik wydaje pieniądze wchodzące w skład spadku członkowi rodziny spadkodawcy, a gdyby to było niemożliwe — domownikowi spadkodawcy albo innej osobie ponoszącej koszty pogrzebu — sumę niezbędną na pokrycie kosztów pogrzebu spadkodawcy. W wypadku braku pieniędzy na pogrzeb sąd może zarządzić sprzedaż przez komornika odpowiedniego przedmiotu należącego do spadku, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Ponadto komornik może pozostawić członkom rodziny spadkodawcy, którzy do chwili jego śmierci wspólnie z nim mieszkali i byli na jego utrzymaniu, niezbędne kwoty na zapewnienie im utrzymania na czas nie dłuższy niż miesiąc, pochodzące z pieniędzy wchodzących w skład spadku.

Wedle wprowadzonego nowelizacją art. 638⁸ k.p.c. w spisie inwentarza komornik ma obowiązek zamieścić przedmioty należące do spadku i przedmioty zapisów windykacyjnych, z zaznaczeniem wartości każdego z tych przedmiotów, oraz długi spadkowe, ze wskazaniem wysokości każdego z nich. Wartość przedmiotów należących do spadku i przedmiotów zapisów windykacyjnych komornik ma obowiązek ustalić według stanu i cen z chwili otwarcia spadku, a wysokość długów spadkowych według stanu z chwili otwarcia spadku. Ponadto komornik ma obowiązek z urzędu ustalić i zamieścić w spisie inwentarza przedmioty należące do spadku, przedmioty zapisów windykacyjnych oraz długi spadkowe. W spisie inwentarza komornik ma obowiązek również wskazać wartość stanu czynnego spadku z uwzględnieniem wartości rzeczy i praw spornych. Przy sporządzaniu spisu inwentarza stosuje się odpowiednio przepisy art. 638⁴ § 1 i 3 k.p.c. oraz art. 947–949 k.p.c.

Zgodnie z art. 638⁹ k.p.c., jeżeli zajdzie potrzeba zamieszczenia w spisie inwentarza rzeczy znajdujących się w okręgu innego sądu, wówczas sąd spadku może zwrócić się do tego sądu o wykonanie potrzebnych czynności, po ich wy-

konaniu zaś sąd wezwany ma obowiązek zwrócić akta sprawy sądowi spadku. Artykuł 638¹⁰ k.p.c. wprowadza regułę, iż ruchomości i nieruchomości zamieszczone w spisie inwentarza pozostawia się w posiadaniu osób, które nimi władają, z wyjątkiem ruchomości złożonych do depozytu sądowego. Ponadto nakłada na komornika obowiązek zawiadomienia sądu właściwego do zabezpieczenia spadku, gdy znajdą podstawy do dokonania zabezpieczenia spadku.

Możliwość wydania postanowienia o sporządzeniu uzupełniającego spisu inwentarza przewiduje art. 638¹¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem sąd ma obowiązek wydać postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza w razie ujawnienia przedmiotu należącego do spadku, przedmiotu zapisu windykacyjnego lub długu spadkowego niezamieszczonego w spisie inwentarza. Ponadto w wypadkach, w których sąd wydaje z urzędu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza, postanowienie o sporządzeniu uzupełniającego spisu inwentarza powinno również zostać wydane z urzędu. Wedle art. 638¹² k.p.c. po wykonaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza komornik ma obowiązek przesłać akta sądowi spadku albo sądowi wezwanemu w wypadku, o którym mowa w art. 638⁹ k.p.c.

Wprowadzona nowelizacją nowa treść art. 639 k.p.c. zawiera delegację ustawową dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia szczegółowego sposobu zawiadamiania właściwych instytucji o zastosowanym środku zabezpieczenia, zawartości protokołu ze spisu majątku ruchomego, w tym zakres danych osobowych zamieszczanych w protokole oraz szczegółowy tryb i sposób zastosowania niezbędnych środków tymczasowych zapobiegających naruszeniu ruchomości przed ich spisaniem, w związku z tym należy uznać, iż dotychczasowe rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. tym samym zostało uchylone.

Poza wprowadzonymi zmianami w rozdziale pierwszym działu IV tytułu II książki drugiej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego nowelizacja uchyla art. 644 k.p.c., a także nadaje nowe brzmienie art. 655 § 1 k.p.c. oraz 831 § 1 k.p.c. Artykuł 655 § 1, regulujący nakaz wyjawienia przedmiotów spadkowych, otrzymał nową treść wprowadzenia do wyliczenia, zgodnie z którą jeżeli po sporządzeniu spisu inwentarza zachodzi wątpliwość, czy zostały w nim zamieszczone wszystkie przedmioty należące do spadku i przedmioty zapisów windykacyjnych lub czy zamieszczone w spisie inwentarza długi spadkowe istnieją, sąd spadku z urzędu lub na wniosek spadkobiercy, zapisobiercy windykacyjnego, wykonawcy testamentu lub wierzyciela spadku może nakazać spadkobiercy złożenie określonego tam oświadczenia o odpowiedniej treści.

W art. 831 § 1 k.p.c., określającym katalog sum, świadczeń, praw i wierzytelności niepodlegających egzekucji, nowelizacja dodała pkt 8, zgodnie z którym nie podlegają egzekucji sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa. Zmiana art. 831 k.p.c. została przedstawiona przy okazji omówienia nowelizacji ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Ponadto nowelizacja dokonuje zmiany treści art. 87 § 1 k.p.c., który zakreśla katalog osób mogących pełnić funkcję pełnomocnika. Zgodnie z nową treścią art. 87 § 1 k.p.c. oprócz adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego w sprawach własności przemysłowej, osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony, osoby pozostającej ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia, współuczestnika sporu, małżonka, rodzeństwa, zstępnych i osób pozostających ze stroną w stosunku przysposobienia mogą tę funkcję pełnić także rodzice strony.

3.3. INNE USTAWY

Nowelizacji poddano art. 8 § 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, który zakreśla katalog przedmiotów niepodlegających egzekucji administracyjnej. W przepisie tym nowelizacja dodała pkt 18, zgodnie z którym nie podlegają egzekucji administracyjnej sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa. Nowelizacja ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsułów Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁰ sprowadza się do dodania nowego ustępu do art. 19 ustawy. Zgodnie z dodanym ust. 4a art. 19 ustawy konsul nie może sporządzać aktu poświadczenia dziedziczenia oraz nie może przyjąć wykazu inwentarza⁵¹.

W ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych nowelizacji poddano treść art. 113 oraz dodano dwa nowe artykuły o numeracji 115a oraz 121a. Artykuł 113 ustawy został uzupełniony o ust. 3a, który wprowadza zasadę, iż koszty sądowe, których nie miał obowiązku uiścić wnioskodawca lub uczestnik w sprawie o zabezpieczenie spadku lub sporządzenie spisu inwentarza, sąd może nakazać ściągnąć także ze spadku. Ponadto zmianie uległo brzmienie ust. 4 komentowanego przepisu. Zgodnie z nowym brzmieniem ust. 4 art. 113 ustawy w wypadkach szczególnie uzasadnionych sąd może odstąpić od przewidzianego w ust. 2–3a obciążenia kosztami. Dodany nowelizacją art. 115a wprowadza regułę, iż w celu zaspokojenia należności z tytułu kosztów sądowych, o których mowa w art. 113 ust. 3a, zatem kosztów sądowych związanych z zabezpieczeniem spadku lub sporządzeniem spisu inwentarza, sąd może pobrać odpowiednią sumę z pieniędzy wchodzących w skład spadku złożonych do depozytu sądowego lub znajdujących się na rachunku bankowym lub rachunku prowadzonym przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową. Ponadto sąd ma możliwość zarządzić sprzedaż przez komornika odpowiedniego przedmiotu należącego do spadku, oznaczając przy tym sposób sprzedaży. Dodany nowelizacją do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych art. 121a wprowadza

⁵⁰ Dz.U. 1984 Nr 9, poz. 34 z późn. zm.

⁵¹ Aktualnie zakaz ten wprowadzony jest w art. 30 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne, Dz.U. 2015 poz. 1274.

regulację, zgodnie z którą dłużnik ma prawo złożyć wniosek o umorzenie należności sądowych w razie stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, że w postępowaniu, w którym je zasądzono, naruszono wobec niego Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. lub protokoły dodatkowe do tej Konwencji.

4. OCENA DOKONANYCH ZMIAN

4.1. KODEKS CYWILNY

Dokonując analizy znowelizowanych przepisów Kodeksu cywilnego, należy wskazać, iż regulacje przyjęte w uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 20 marca 2015 r. ustawie nowelizującej budzą kontrowersje. W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na to, czy cele stawiane przed nowelizacją przez projektodawców w rzeczywistości są zasadne i zostaną osiągnięte. Jak już wskazano, projektodawcy nie odwołując się do żadnych badań empirycznych, niejako „intuicyjnie” podnoszą, że dotychczasowa regulacja prawa spadkowego, zgodnie z którą brakowi aktywności spadkobiercy przypisywany był skutek w postaci nabycia spadku bez ograniczenia odpowiedzialności za długi go obciążające, rozmija się z powszechnym poczuciem prawnym społeczeństwa i powoduje dramat tysięcy obywateli. Brak odwołania się w tym zakresie przez projektodawców do badań empirycznych zarówno dotyczących powszechnej znajomości zasad nabywania praw do spadku, jak i liczby przypadków, w których można uznać, iż dotychczasowa regulacja była krzywdząca, jak również nierozważenie negatywnych skutków, jakie może wywołać opisywana nowelizacja, powoduje, iż możliwe skutki, jakie wywoła nowelizacja, w rzeczywistości nie są zbadane, a co za tym idzie nasuwa się wniosek, iż nowelizacja może nie spełnić stawianych przed nią celów, a nawet okazać się zbędna.

Należy również wskazać, iż najwięcej wątpliwości nasuwa analiza regulacji związanej ze składaniem prywatnego wykazu inwentarza. W tej materii warto zwrócić uwagę, iż zgodnie z art. 1031¹ k.c. nie nakłada się na spadkobierców obowiązku sporządzenia wykazu inwentarza ani złożenia go w sądzie lub przed notariuszem. Ponadto spadkobiercy nie mają obowiązku wystąpienia o sporządzenie spisu inwentarza. Należy zaznaczyć, iż zarysowana wyżej regulacja stwarza zagrożenie, że, po pierwsze, na wierzycieli spadkowych zostanie przerzucony obowiązek wnioskowania o sporządzenie spisu inwentarza oraz pokrycie związanych z tym kosztów, a po drugie, rozciągnięcie w czasie inwentaryzacji masy spadku spadkowej wpłynie negatywnie na jej rzetelność. W związku z tym zasadnym byłoby wprowadzenie okresu, w którym spadkobierca po przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza byłby zobowiązany przedstawić w sądzie lub u notariusza wykaz inwentarza, przy jednoczesnym wprowadzeniu sankcji niedocho-

wania tego obowiązku w postaci np. utraty możliwości złożenia wykazu inwentarza w przyszłości, a w konsekwencji konieczności w tym wypadku sporządzenia wykazu inwentarza. Ponadto należy wskazać, iż zgodnie ze znowelizowanym stanem prawnym istnieje możliwość funkcjonowania w obrocie prawnym kilku różnych wykazów inwentarza. Ustawodawca nie przewiduje żadnych rozwiązań dotyczących ich wzajemnej relacji, gdyby różniły się treścią, oraz możliwości ich urzędowej weryfikacji. W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę, iż zgodnie z art. 1031¹ k.c. nakłada się na spadkobiercę obowiązek sporządzenia wykazu inwentarza z należyłą starannością. Niewskazanie sankcji dla braku zachowania przez spadkobiercę należytej staranności może sprzyjać nierzetelnemu wypełnianiu wykazów inwentarza. W związku z tym wydaje się, iż zasadnym byłoby zawarcie we wzorze wykazu inwentarza pouczenia o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych oświadczeń (art. 233 k.k.).

4.2. KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Badając nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego, należy ocenić ją pozytywnie z jednym zastrzeżeniem. Przepisy art. 638³–638¹² k.p.c., przeniesione na grunt Kodeksu postępowania cywilnego z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza, powodują, iż regulacja Kodeksu postępowania cywilnego w tej materii jest nieprzejrzysta. Wprawdzie należy się zgodzić, iż aktualne brzmienie art. 639 k.p.c., który jest podstawą wydania przedmiotowego rozporządzenia, jest sprzeczne z zasadą wyrażoną w art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jednakże w wypadku poprawienia treści art. 639 k.p.c. część z tych przepisów, czyli art. 638⁷–638¹² k.p.c., powinna ponownie znaleźć się w rozporządzeniu wykonawczym.

Dokonując oceny nowelizacji art. 87 § 1 k.p.c., zgodnie z którą katalog osób mogących pełnić funkcję pełnomocnika zostaje rozszerzony oprócz rodziców o dalszych wstępnych strony, należy wskazać, iż jest to rozwiązanie pożądane. Wydaje się, że za przyznaniem wstępnym strony uprawnienia do bycia jej pełnomocnikiem w postępowaniu cywilnym, podobnie jak w wypadku rodziców, małżonków, rodzeństwa, zstępnych oraz osób pozostających ze stroną w stosunku przysposobienia, przemawia okoliczność występowania bliskiego pokrewieństwa lub szczególnego rodzaju więzi osobistej tych osób ze stroną postępowania. W związku z tym należy zgodzić się z oceną projektodawców, iż utrzymanie ograniczenia w możliwości ustanowienia przez stronę pełnomocnikiem swoich wstępnych nie znajduje uzasadnienia aksjologicznego⁵². Ponadto należy wskazać, iż za przyjęciem takiej zmiany przemawia również zmieniająca się rzeczywistość społeczna, a w szczególności wydłużająca się długość życia oraz, co za tym idzie,

⁵² Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 3.

wydłużający się okres sprawności intelektualnej i fizycznej osób, słusznie zatem podnosi się, iż wprowadzenie takiej zmiany nie stwarza zagrożenia dla interesów strony postępowania cywilnego⁵³.

W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, iż w dniu 1 stycznia 2016 r. weszła w życie ustawa z dnia 15 maja 2015 r. — Prawo restrukturyzacyjne⁵⁴. W art. 402 wskazanej ustawy zawarty jest zapis, iż ustawa ta dokonuje zmiany treści art. 87 § 1 k.p.c., w ten sposób, iż otrzyma on brzmienie:

§ 1. Pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny, w sprawach własności przemysłowej także rzecznik patentowy, a w sprawach restrukturyzacji i upadłości także osoba posiadająca licencję doradcy restrukturyzacyjnego, a ponadto osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia, współuczestnik sporu, jak również rodzice, małżonek, rodzeństwo lub zstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia.

Należy wskazać, iż w znowelizowanym przez ustawę Prawo restrukturyzacyjne brzmieniu art. 87 k.p.c. nie przyznaje się już możliwości pełnienia funkcji pełnomocnika wstępnym strony. W związku z tym wątpliwości budzi skuteczność omawianej nowelizacji art. 87 k.p.c., skoro w aktualnym kształcie wszak przyznano wstępnym strony możliwość pełnienia funkcji jej pełnomocnika, ale wyłącznie w okresie od 18 października 2015 r. do 1 stycznia 2016 r.

4.3. INNE USTAWY

Pozytywnie należy ocenić nowelizację ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, rozszerzającą katalog przedmiotów niepodlegających egzekucji administracyjnej o sumy przyznane orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jeżeli egzekwowana wierzytelność przysługuje Skarbowi Państwa. Powyższa regulacja, łącznie z nowelizacją art. 831 k.p.c., ma na celu⁵⁵ wyłączenie spod egzekucji sum przyznawanych na mocy orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka tytułem słusznego zadośćuczynienia na podstawie art. 41 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁵⁶. Przyjęcie powyższego rozwiązania ma zapobiec sytuacjom, w których Komitet Ministrów Rady Europy uznałby za niewykonane przez Polskę orzeczenie ww. Trybunału ze względu na dokonane zajęcia i potrącenia przez Skarb Państwa jego wierzytelności wobec skarżącego z kwot przyznanych mu przez Trybunał tytułem tzw. słusznego zadośćuczynienia. Komitet Ministrów, jak trafnie wskazują projektodawcy, mógłby w takich wypadkach domagać się ponownego wypłacenia przez Polskę zasądzonych kwot.

⁵³ Por. *ibidem*.

⁵⁴ Dz.U. 2015 poz. 978.

⁵⁵ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 16.

⁵⁶ Z dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2.

Na aprobatę zasługuje również nowelizacja Ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, wprowadzająca zakaz sporządzenia przez konsula aktu poświadczenia dziedziczenia oraz przyjmowania wykazu inwentarza. Uzasadnieniem dla przyjęcia powyższego rozwiązania było uproszczenie oraz skrócenie procedury ustalenia masy spadkowej oraz nienarażanie spadkobierców na nadmierne koszty⁵⁷. Należy wskazać, iż wprowadzenie możliwości złożenia wykazu inwentarza przed konsulem łączyłoby się z koniecznością narażenia spadkobierców na niedogodności oraz wydłużyłoby procedurę składania wykazu inwentarza. Zgodnie bowiem z art. 19 ust. 4 ustawy o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej konsul może sporządzić akt notarialny pod warunkiem uzyskania od Ministra Sprawiedliwości pisemnego upoważnienia wydanego na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych, zatem za każdym razem, gdyby konsul miał przyjąć wykaz inwentarza, a z czynności tej należy sporządzić protokół w formie aktu notarialnego, byłby zobligowany uzyskać wskazane wyżej upoważnienie od Ministra Sprawiedliwości, co z pewnością doprowadziłoby do niepożądanego znacznego wydłużenia procedury składania wykazu inwentarza. Należy wskazać, iż opisana regulacja znalazła aktualnie odzwierciedlenie w art. 30 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne, która uchyliła dotychczasowo obowiązującą ustawę z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej.

Nie powinna również budzić zastrzeżeń nowelizacja ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Dodane nowelizacją przepisy zawarte w art. 113 ust. 3a, 4, art. 115a ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych mają na celu realizację omawianej konieczności przeniesienia przepisów regulujących materię o charakterze ustawowym znajdującą się dotychczas w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza. Natomiast wprowadzony nowelizacją art. 121a komentowanej ustawy odnosi się do wypadków, w których skarżący po wydaniu orzeczenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka pozostaje w dalszym ciągu dłużnikiem Skarbu Państwa z tytułu nieuiszczonych należności sądowych. Wskazuje się, iż celem niniejszej regulacji jest zapobieganie sytuacjom, w których mimo stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, w postępowaniu krajowym doszło do naruszenia praw człowieka, w dalszym ciągu są prowadzone czynności w celu wykonania orzeczenia krajowego i ściągnięcia należności sądowych od skarżącego⁵⁸.

⁵⁷ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 15.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 17.

5. WNIOSKI

Komentowana w niniejszym opracowaniu nowelizacja prawa spadkowego dokonana ustawą z dnia 20 marca 2015 r. wprowadza zmianę dotychczasowej zasady na rzecz przyjęcia, że brak aktywności ze strony spadkobiercy powoduje przypisanie skutku, iż ten nabywa spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Przyjęcie zarówno jednej, jak i drugiej koncepcji budzi wiele kontrowersji, a w burzliwej dyskusji nad tą materią w nauce prawa można odnaleźć głosy zarówno pozytywnie oceniające nowelizację, jak i krytyczne wobec niej.

Zwolennicy utrzymania zasady, że uchybienie przez spadkobiercę ustawowego terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku powinno wiązać się z przyjęciem, iż spadkobierca nabywa spadek bez ograniczenia swojej odpowiedzialności za długi spadkowe (proste przyjęcie spadku), podnoszą następujące argumenty. Po pierwsze, wskazują, iż najczęściej długi obciążające spadek wynikają z zobowiązań zaciąganych przez spadkobiercę na zaspokajanie potrzeb rodziny; z okoliczności tej wyciąga się wniosek, iż skoro spadkobiercy korzystali z zaciągniętych zobowiązań, powinni oni ponosić konsekwencje swojej opieszałości w postaci przyjęcia odpowiedzialności za długi także ze swojego majątku⁵⁹. Po drugie, podnoszą, iż skutki dziedziczenia dotyczą nie tylko osoby spadkobiercy, lecz mają znaczenie dla szerszej grupy osób, w związku z tym pożądanym jest przez te osoby, aby spadkobierca zainicjował postępowanie spadkowe i złożył oświadczenie o odpowiedniej treści. Skłonieniu spadkobiercy do podjęcia działania ma służyć właśnie wprowadzenie ujemnych dla niego skutków w postaci prostego nabycia spadku⁶⁰. Po trzecie, podnoszą, iż aktualnie obowiązujące przepisy zapewniają należytą ochronę spadkobiercy ze względu na wprowadzone w art. 1015 § 2 k.c. wyjątki od zasady nabywania spadku wprost przez osoby nieposiadające pełnej zdolności do czynności prawnych, osoby, wobec których istnieją przesłanki do ubezwłasnowolnienia całkowitego, jak również rozciągnięcie skutku w postaci przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza na spadkobierców, którzy nie złożyli oświadczenia woli, w wypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza przez chociażby jednego z nich (art. 1016 k.c.)⁶¹. Po czwarte, wskazują, że nowelizacja z dnia 20 marca 2015 r., zakłada w praktyce przerzucenie całości ryzyka związanego z brakiem spłaty zadłużenia na wierzycieli, co ma pogłębić niekorzystną asymetrię pomiędzy wierzycielami a dłużnikami spadkowymi. W konsekwencji powyższego uważają, iż nowelizacja wpłynie negatywnie na bezpieczeństwo udzielania kredytów i pożyczek, co przełoży się na zwiększenie trudności w ich otrzymaniu⁶².

⁵⁹ Por. K. Przybyłowski, *op. cit.*, s. 246.

⁶⁰ Por. J. Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 140.

⁶¹ Por. Uwagi Sądu Najwyższego do poselskiego projektu ustawy z dnia 5 grudnia 2012 r.

⁶² Por. Opinia Związku Banków Polskich z dnia 7 stycznia 2014 r. do rządowego projektu ustawy nowelizującej, s. 6.; M. Gutowski, [w:] *Opinia Naczelnej Rady Adwokackiej do projektu rządowej ustawy z dnia 4 marca 2014 r.*, s. 4.

Po piąte, wskazują, iż skoro przyczyną problemów społecznych związanych z aktualnie obowiązującą regulacją jest niski poziom świadomości prawnej społeczeństwa, chybną jest dostosowywanie poziomu prawa do niskiego poziomu świadomości prawnej społeczeństwa, albowiem jedną z funkcji prawa jest kształtowanie świadomości prawnej społeczeństwa⁶³. Po szóste, podnosi się, iż niezłożenie przez spadkodawcę oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku nie rozstrzyga ostatecznie o jego odpowiedzialności za długie spadkowe. Ochronie spadkobiercy służy wówczas możliwość uchylecia się od oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, w wypadkach gdy działał on pod wpływem błędu lub groźby⁶⁴. Po siódme wreszcie, podnoszą, iż analiza prawnoporównawcza proponowanej zmiany nasuwa wiele wątpliwości⁶⁵. Systemy prawne państw, z których kodeks cywilny czerpał wzorce, przewidują jako zasadę, iż ograniczona odpowiedzialność spadkobierców wymaga ich aktywności w postaci albo wyraźnego oświadczenia stosownej treści (§ 800, § 802 austriackiego k.c., art. 793 i 794 francuskiego k.c., art. 580 szwajcarskiego k.c.), albo wniosku o ogłoszeniu upadłości spadku lub ustanowienia zarządu spadku (§ 1980, § 1981 oraz § 1975 niemieckiego k.c.).

Wśród argumentów przemawiających za nowelizacją spadkobrania w Polsce i wprowadzeniem jako zasady, iż brak oświadczenia spadkobiercy w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania, powoduje przyjęcie przez niego spadku z dobrodziejstwem inwentarza, jako koronny argument zarówno w nauce prawa, jak i orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, iż dotychczasowa regulacja rozmiąga się z powszechnym poczuciem prawnym społeczeństwa, albowiem stwarza „pułapkę” dla nieświadomych spadkobierców, skutkiem czego niejednokrotnie zobowiązani są oni regulować długie spadkowe wielokrotnie przewyższające wartość stanu czynnego spadku⁶⁶. W tej materii zwraca się uwagę, iż powszechnie obywatele nie zdają sobie sprawy z tego, że brak ich aktywności po dowiedzeniu się o tytule swego powołania do spadku może spowodować negatywne konsekwencje w postaci przyjęcia spadku bez ograniczenia odpowiedzialności za długie spadkowe. W związku z tym podnosi się, iż aksjologicznie poprawne jest przyjęcie zasady, że niezłożenie oświadczenia

⁶³ Por. M. Gutowski, *op. cit.*, s. 2.

⁶⁴ Por. J. Gwiazdomorski, *Stanowisko prawne spadkobiercy według polskiego prawa spadkowego*, „Przegląd Notarialny” 1947, z. 5–6, s. 439. Szerzej zob. J. Pisuliński, *Niektóre problemy związane z terminem do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, „Rejent” 1992, nr 6, s. 54–76.

⁶⁵ Por. M. Gutowski, *op. cit.*, s. 4.

⁶⁶ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 6; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2012 r., sygn. akt II CSK 171/12, LEX nr 1314358; Opinia Krajowej Izby Radców Prawnych do rządowego projektu ustawy z dnia 19 marca 2014 r. s. 1–2.; Por. J. Ciszewski, *op. cit.*, s. 23; E. Drozd, *op. cit.*, s. 370; G. Gorczyński, *op. cit.*, s. 131–142; J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe...*, s. 145; B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 490; J. Kosik, *op. cit.*, s. 276; J. Kremis, *op. cit.*; E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Wybrane problemy...*, s. 421; *eadem*, *Odpowiedzialność za długie...*, s. 257–258; J. Piąkowski, *op. cit.*, s. 216–217; E. Skowrońska-Bocian, *op. cit.*, s. 137; M. Załucki, *op. cit.*, s. 362.

o przyjęciu lub odrzuceniu spadku pociągać będzie za sobą nabycie spadku z dobrodziejstwem inwentarza, albowiem takie rozwiązanie będzie odpowiadać oczekiwaniom społecznym⁶⁷. W dalszej kolejności wskazuje się, iż dotychczasowa regulacja prowadzi do sytuacji, w której spadkobierca jest zobowiązany zaspokoić ze swojego majątku długi wynikające ze zdarzenia prawnego, z którym nie miał żadnego związku, co w konsekwencji stoi w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego⁶⁸. Rozwiązaniem tego problemu ma być właśnie wprowadzenie jako zasady dziedziczenia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Ponadto podnosi się, iż zasady systemu odpowiedzialności za długi spadkowe powinny mieć na celu zachowanie ekonomicznej neutralności następstwa śmierci spadkodawcy⁶⁹. W związku z tym podkreśla się, iż pożądanym rozwiązaniem powinno być zapewnienie korzyści spadkobierców wynikających z przysporzenia majątkowego *mortis causa*, co powinno wyprzedzać ochronę wierzycieli spadkowych⁷⁰. Za wprowadzeniem nowelizacji ma także przemawiać analiza prawnoporównawcza. Zwraca się uwagę, iż najnowsze kodeksy cywilne wprowadzają jako zasadę ograniczoną odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe. Dla przykładu można wskazać na art. 1175 projektu rosyjskiego k.c., art. 1244 ormiańskiego k.c., § 6:96 węgierskiego k.c., art. 229 marokańskiego k.c. czy obowiązujący w stanie Louisiana Stanów Zjednoczonych Ameryki art. 1416 k.c. stanu Louisiana oraz art. 625 ust. 2 k.c. kanadyjskiej prowincji Quebec⁷¹.

Ocena zasadności dokonywania całkowitej zmiany modelu dziedziczenia w prawie polskim sprowadza się do wyważenia dwóch wartości — z jednej strony ochrony interesów spadkobierców, którzy w dotychczasowym stanie prawnym są narażeni na nieograniczoną odpowiedzialność za długi obciążające spadek, jednakże, co wymaga podkreślenia, wyłącznie w wypadku zaniechania złożenia przez nich oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w terminie sześciu miesięcy od dowiedzenia się o tytule swego powołania; z drugiej zaś — ochrony interesów wierzycieli spadkowych, którzy z zasady występują w pozycji słabszej niż spadkobiercy. Wydaje się, iż argumenty przemawiające za zmianą modelu spadkobrania w Polsce na rzecz wprowadzenia zasady, iż brakowi aktywności spadkobiercy przypisywany jest skutek w postaci przyjęcia przez niego spadku z dobrodziejstwem inwentarza, nie są przekonujące. Aksjologicznego uzasadnienia nie znajdują argumenty wskazywane za dokonaniem zmiany zasad spadkobrania w postaci wyjścia naprzeciw oczekiwaniom społecznym czy niskiej świadomości prawnej społeczeństwa. W tym względzie należy wskazać, iż jedną z funkcji prawa jest właśnie kształtowanie świadomości prawnej społeczeń-

⁶⁷ Por. B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 491.

⁶⁸ Por. J. Ciszewski, *op. cit.*, s. 17–30; Uwagi Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy z dnia 15 stycznia 2014 r., s. 2–3.

⁶⁹ Por. E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 328.

⁷⁰ Por. *ibidem*, s. 327–332.

⁷¹ Por. Projekt rządowej ustawy..., s. 8.

stwa, niejednokrotnie zgodnie z zasadą *ignorantia iuris nocet*. W związku, z tym swoiste „równanie w dół” przez dostosowanie prawa do świadomości prawnej społeczeństwa wydaje się rozwiązaniem chybionym, w szczególności gdy niesie za sobą zagrożenie interesów innej grupy społecznej, jaką są wierzyciele spadkowi. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż zerwanie z dotychczasową regulacją spadkobrania spowodowało odejście od wieloletniego dorobku zarówno nauki prawa, jak i orzecznictwa w tej materii, co, przynajmniej w początkowych latach od wprowadzenia nowej regulacji, może powodować zagrożenie bezpieczeństwa obrotu prawnego. Zwrócenia uwagi wymaga także okoliczność, iż wprowadzenie na gruncie krajowego porządku prawnego jako zasady dziedziczenia z ograniczeniem odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, może spowodować, iż dziedziczenie spadku w sposób nieograniczony stanie się fikcją. Nietrudno jest sobie wyobrazić, iż przeważającym modelem dziedziczenia będzie nabycie spadku z ograniczeniem odpowiedzialności spadkobierców za długi, bowiem rozwiązanie to nie tylko stawia spadkobierców na uprzywilejowanej pozycji, ale również wedle normy art. 1015 § 2 k.c. nie wymaga podjęcia przez spadkobierców żadnej aktywności, w celu nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. W tej materii w nauce prawa wskazuje się, iż proste przyjęcie spadku może znaleźć zastosowanie w wypadku spadków niezadłużonych, a skłaniać spadkobierców do przyjęcia spadku wprost mają zasady ekonomiki postępowania spadkowego, a także uproszczona i stosunkowa szybka wówczas procedura nabycia praw do spadku⁷². Trudno jest zgodzić się z tym zapatrywaniem, biorąc pod uwagę szeroko komentowaną w nauce prawa niską świadomość prawną społeczeństwa oraz dość powszechną bierność spadkobierców w podejmowaniu czynności zmierzających do nabycia praw do spadku. W konsekwencji powyższego uprawniona wydaje się teza, iż w powszechnej świadomości obywateli utrwali się, że zawsze bezpieczniej jest nabyć spadek z ograniczeniem odpowiedzialności za długi spadkowe. Mając na uwadze wskazane wyżej argumenty, a także, jak dowodzi praktyka, częstą bierność spadkobierców w podejmowaniu czynności spadkowych, wydaje się, iż omawiana nowelizacja prawa spadkowego doprowadzi do tego, że nieograniczona odpowiedzialność za długi spadkowe stanie się fikcją.

Dokonując podsumowania niniejszych rozważań, nie można tracić z oczu okoliczności, że dotychczasowa regulacja stwarzała możliwość przyjęcia przez spadkobiercę odpowiedzialności za długi spadkowe, z których powstaniem nie był on związany i z których nie osiągnął żadnych korzyści. Wydaje się, iż wystarczającą formą ochrony spadkobiercy w takich wypadkach powinno być wydłużenie terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku połączone z pracą na rzecz poprawienia stanu świadomości prawnej społeczeństwa. Rozwiązanie to z jednej strony zapewniałoby należytą ochronę spadkobiercy, a z drugiej nie pociągałoby za sobą niekorzystnych zmian, jakie może spowodować całkowita

⁷² Por. E. Macierzyńska-Franaszczyk, *Odpowiedzialność za długi...*, s. 329.

zmiana modelu dziedziczenia w Polsce, które, jak zostało to podniesione, nie są praktycznie w ogóle przez projektodawców zbadane i oszacowane. Z tych względów omawianą nowelizację zasad odpowiedzialności za długi spadkowe w prawie polskim należy ocenić negatywnie.

THE NEW RULES OF LIABILITY FOR THE DEBTS OF THE SUCCESSION IN THE POLISH LAW

Summary

This paper discusses in detail the new rules on liability for debts under the Polish law of succession, that are in force from 18 October 2015. First of all their goal is to strengthen the position of the heir. Until then, in case of lack of activity the heir was liable for the debts of his ancestor. From 18 October 2015 in the same scenario the heir would not be responsible for such debts. On the other hand, it is foreseen that this amendment will weaken the position of the creditors, what may lead to higher costs of loans in Poland.